

Skutil, Jan

[Schamschula, Walter. *Geschichte der tschechischen Literatur*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1995, vol. 44, iss. D42, pp. [147]-149

ISBN 80-210-1410-5

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108812>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE

Walter Schamschula, *Geschichte der tschechischen Literatur*. Band I — Von den Anfängen bis zur Aufklärungszeit. Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slaven. Herausgegeben von H. — B. Harder und H. Rothe in Verbindung mit R. Olesch. Band 36/1. Bohlau Verlag Köln-Wien 1990, 436 str., 30 obrazových přiloh.

Po kniže Winfrieda Baumanna *Die Literatur des Mittelalters in Böhmen* (München — Wien 1978) vychází další monografie v německé řeči zabývající se v komplexnosti starším obdobím české literatury, jež je netradičně vzhledem k český psaným literárním historiografiím ukončeno až třicátými léty 19. století. Podle našeho názoru by mohlo být uzavřeno až léty 1848 — 1850, kdy skončil svoji funkčnost feudalismus. Autorem této monumentální publikace je profesor University of California, Berkeley, USA, Walter Schamschula, jenž od poloviny šedesátých let se v duchu odkazu svého otce Othmara Schamschuly (1896 — 1977), jemuž je dílo věnováno, cílevědomě orientuje na poznání české starší slovesnosti (sr. stručnou bibliografii jeho studií v tomto směru, str. 414 — 415).

Sledovaná knižní monografie se skládá kromě předmluvy, úvodu, soupisu literatury z pěti kapitol, jimiž chronologicky dělí dějiny naší starší slovesnosti na období vrcholného a pozdního středověku (I), na husitské období — dobu velkého obratu (II), na věk humanismu (III), baroka (IV) a klasicismu a národního obrození (V). Jednotlivé kapitoly se dělí na podkapitoly, v nichž dějiny slovesnosti autor charakterizuje především tématicky podle žánrů. V úvodě nazvaném *Eine europäische Literatur* charakterizuje všeobecný ráz českého písemnictví a jeho dynamičnost v rámci evropské slovesnosti a dějinného vývoje i jeho kulturního odrazu se zřením k zásadním vývojovým etapám i jejich historickému zkoumání.

České písemnictví vykládá od jeho počátků, jež vidí v paralele církevněslovenské a latinské slovesnosti v 9. století a jež je spojeno s literárním odkazem bratří Konstantina (Cyrila) a Metoděje, dále pak ve slovesnosti v jazyku českém a německém na území středověkých Čech, a to podle žánrů. Všírá si detailně staročeské lyriky, její funkce v rámci středověkého minesangu, poezie vagantů a didaktické i světské lyriky.

Pokud jde o skutečné počátky slovesnosti v našich zemích, máme zato, že by nebylo k neprospěchu upozornit úvodem ještě na tvorbu řeckých, latinských, římských i franckých historiků zajmující se o naše země. Zprávy o nich byly od 7. století po Kristu již neobyčejně silné a kulminovaly ve Fredegarově kronice a zejména v dílech franckých letopisců, především analistů fuldských, zejména u Meginharda z Fuldry a též v práci Geografa Bavorského z první poloviny 9. století. Jde o autory, kteří zachovali nesmírné bohatství slovanskočeských antroponym a toponym z 8. a 9. století. Zmínky poněkud podrobnější by si zasloužily i reminiscence na předcyrilometodějské mise, a to irskoskotské a anglosaské, jejichž výsledkem byl překlad Otčenáše i Kreda do našeho národního jazyka, i podrobnější analýza pramenů zveřejněných v edici *Magnae Moraviae Fontes Historici* (Praha-Brno 1966 — 1977). Překlady evangelií jsou dochovány v opisech původních rukopisů až z 10. století v podobě starobulharské, ale i v Codexu Marianus podle M. Weingarta nacházíme základní bohemismy svědčící o původním znění slovanských hlásek v české redakci staroslověnštiny, takže v některých ztracených cyrilometodějských překladech vydělujeme trojí etapu — byzantskou v Konstantinově překladu evangelia sv. Jana, jež měla formu soluňsko-byzantské slovanštiny jeho autora před poznáním jazyka Rostislavovy Moravy, druhou v této variantě slovanštiny pak v jeho dalších překladech, a ve třetím období při zápisech překladů Metodě-

jových všech dalších, zejména starozákonních knih (kromě Makabejských) dvěma rychlopišáři před Metodějovou smrtí (885). Kijevské listy považujeme podle R. Večerky za originál z 9. století. Dalším slovanským památkám z Moravy Rostislavovy a Svatoplukovy, zejména právním, pastoračním i životě Klimentově by měla být u Schamschuly rovněž věnována pozornost, stejně tak jako papežským listinám adresovaným na Moravu, obdobně jako klasifikaci moravského biskupského sedes, a to zhruba až do doby biskupa Jindřicha Zdika.

Autor svých literárních českých dějin neobyčejně dobře líčí vzájemné vazby mezi německou a českou středověkou literaturou v jejích jednotlivých žánrech, avšak měly by se více zvýraznit vzájemné politické vazby a zejména pozice středověkých Čech v rámci říše (pozdější svaté říše římské národa německého) i role českých panovníků v ní a ústřední pozice pražského pozdněpřemyslovského dvora a zejména za Lucemburků, kdy od Karla IV. byla Praha sídlem i panovníka nejmýdnějšího evropského státu, kdy byla třetím největším městem tohoto nejkulturnějšího světadílu. Toho si byl vědom plně již i J. A. Komenský, který tuto skutečnost již 1624 zdůrazňoval.

Kapitola týkající se středověké epiky je členěna na stati o životech svatých psaných latinsky i česky, na dvorské romány a na rýmované kroniky. Zasloužená pozornost je tu věnována legendě o svaté Kateřině, o 10 000 rytířích i legendám prokopským, které jsou s českým prostředím nejužší spjaty. V duchu výkladů Alberta Pražáka pokračuje W. Schamschula v rozboru stě. Alexandreidy a jejích zlomků; k těmto veršovaným i prozaickým skladbám přiřazuje dvorské romány o Tandariáši a Floribele, o vévodu Arnoštovi, Tristanu a Izoldě, o Růžové zahradě, kdežto samostatný oddíl je věnován veršované kronice Dalimilově jakožto jedinečnému útvaru českého písemnictví.

Velmi dobře je pojata kapitola moralistních básní a o Smilu Flaškovi z Pardubic, i když bychom geneticky Smilovu Novou radu rozdělili na práce dvě a diskusně bychom uvažovali o předřazení bajky o lišce a džbánů satírám o řemeslnících, i když je tato inkorporována do rámce desaterá jakožto exemplum. Dubraviovu Theriobulii bychom nechápali za překlad Nové rady, jak uvádějí akademické Dějiny české literatury (1959, s. 297) i Schamschula (s. 95 a 225), nýbrž za dílo plně samostatné diametricky se od Smilovy skladby lišící a rovněž v kapitole o Tomáši ze Štítného (s. 148) bychom tomuto klasikovi staročeské prózy v duchu studií Josefa Straky nepřiznali překladatelský podíl na Barlaamu a Josafatu ani na knížkách o Šachu, ani Vavřinci z Březové překlad staročeského Snáře (s. 197), neboť v obou jeho rukopisech brněnsko-mikulovském a brněnsko-švédském se za autora uvádí Vavřinec z Prahy.

Do první kapitoly týkající se vrcholného středověku by měly být zařazeny rovněž úvahy o staročeském překladu bible, a to jednak v souvislosti s glosami, s překlady evangelistů i žalmů, jež jsou všechny bezesporu daleko starší než je doba husitská, do níž je tato kapitola žánrově zařazena. Poslední práce Vladimíra Kyase dokazují, že již v padesátých letech 14. století byl do češtiny uveden biblický překlad.

Kapitola o husitství je pojata velmi přehledně, obraz hlavních představitelů této doby v literatuře je neobyčejně důsledný, stejně tak jako líčení vzniku jednoty a jejích vůdčích literátů 16. století.

Literárněhistorický rozbor období humanismu je rozdělen na humanismus katolický, utrakvistický a bratrský a na historiky doby humanismu a tvůrce vědecké prózy na rozdíl od spisovatelů písičích knihy tzv. lidového čtení. Mezi katolickými humanistickými autory vynikl především pozdější papež Pius II. vlastním jménem Eneas Sylvio Piccolomini, autor latinsky psané České kroniky. Tento vědec a literát se stal zakladatelem českého kritického dějepiscetví, na něho navazoval Joannes Dubravius a zejména Bohuslav Balbín. Hájkova Kronika (1541) je dílo beletristické, ačkoli bylo mylně považováno za vědecké. Vynikající sběratel staročeských veršů a tvůrce sborníků jejich textů Kříž z Telče je ve spojitosti s jejich uložením kromě Prahy rovněž spjat s Třeboní (Wittigau, kdežto Hohenfurt v českém překladu znamená Vyšší Brod, kde se rovněž nachází vynikající knihovna s významnými staročeskými památkami).

Znamení pozornost je v Schamschulově díle věnována období baroka; všimá si jí nejdříve z pohledu hodnocení českého pobělohorského exilu a zvýrazňuje dílo Komenského a Stránského. Líčí-li W. Schamschula trendy českého pobělohorského exilu, je třeba zamítnout jeho názor, že jedna z vln našich uprchlíků směřovala do Hermnhutu v Sasku, neboť toto vynikající středisko

emigrace bylo založeno až ve dvacátých letech 18. století hrabětem L. Zinsendorfem, jenž byl později vysvěcen Komenského vnukem D. E. Jablonským za biskupa moravských bratří (sr. s. 275). Oním střediskem české emigrace po r. 1620 byly především Drážďany a později též v 18. století Míšeň. Velmi cenná je Schamschulova revokace na Eisnerův názor (s. 235), že Komenský byl dárce mnohého Leibnizovi i Herderovi. Místo Komenského rodiště považujeme dodnes za nevyjasněné; v Německu za svých studií nezačal Komenský psát svoje *Theatrum universitatis rerum*, ale až v Přerově za svého prvního pedagogického působení a nesezdał v Šárospataku s tamním panujícím knížetem Zikmundem Rákócziem sestru někdejšího zimního krále, ale jeho dceru Henriettu.

Doba a žánry katolického humanismu v českých zemích představuje přehledné hodnocení podle rozboru oněch děl podaný J. Vašicou, Zdeňkem Kalistou, M. Kopeckým a jinými. Za největší literární osobnost oné doby je považován Bedřich Bridel a Felix Kadliský, všestranné dílo třetí pobělohorské jezuitské generace Antonína Koniáše tu nemohlo být ještě takto pojato.

Poslední závěrečná kapitola týkající se klasicismu a počátků národního obrození vysoce hodnotí přehledně a nejmoderněji vznik novočeského literárního fenoménu, jenž navazoval na jeho model barokní a nikoli předbělohorský; literární útlum nebyl tak rozsáhlý, jak se tradovalo, ale jazyková kultura šlechtických a duchovních vrstev se nesla v latině a zejména ve francouzštině, u měšťanstva v němčině. Projev energického českého literárního vzruchu byl podle našich zjištění ovlivněn domácí živou tradicí a českým odporem vůči Vídni jako antipod bránícího se města, kdysi největšího v habsburském soustátí, proti pyšné metropoli na Dunaji, která v politických, ekonomických a národnostních právech i etatických zřetelích tolik Praze ubližovala. Předzvěst tohoto lze najít i v neakceptaci leopoldinského kultu vytvářeného pro celou monarchii v 17. století spojeného s mohutnou invazí svatojanské úcty nejen v Čechách, ale podle nich i v celé Evropě a v rakouských zemích zvláště. Na základě této politické ideje vzrůstala úcta k vynikající pozici českého jazyka v minulosti majícímu rozsáhlou literaturu. Vynikající osobnosti obrozené doby jsou plasticky podány od Dobrovského a Durycha přes A. Puchmajera, M. Z. Poláka, F. L. Čelakovského a V. Hanku až k F. Palackému a P. J. Šafaříkovi.

Význam Schamschulova díla přes jisté výhrady je mimořádný: mezinárodní veřejnosti je podán souborný pohled staršího českého písemnictví kriticky a vyváženě z evropských moderních pozic, objektivně i čtivě, s bohatým soupisem literatury předmětu.

Jan Skutil

Vlasta Urbánková: *Navštivte mne s podzimem. Anna Pammrová a lidé kolem ní.* Borek, Tišnov 1994, 211 stran

Kniha *Navštivte mne s podzimem* se monotematicky soustřeďuje na osobnost a dílo Anny Pammrové, avšak nemá ctižádost být odbornou vědeckou monografií. Autorka často užívá sousloví „podle slov literárních znalců“, čímž dává najevo, že sebe z jejich skupiny vyčleňuje. Nepřistupuje na odbornou terminologii ani na běžný způsob citování s přesným zdrojem citace, rezignuje na úplnou bibliografii na konci knihy. Dominantním ortografickým znamením konců jejich vět a odstavců je trojtečka, kterou dává najevo, že svůj text nehodlá exaktně zjednotřit, ale naopak jej ponechat v lyrické nedopovězenosti, ve ztajemnělém náznamu.

Slovem: Urbánková nemá v úmyslu zhodnotit Pammrové literárně-filozofický přínos, nemíní ve své knize interpretovat, analyticky prověřovat. Chce s citovou účastí vyprávět, podělit se o téma, které si zamílovala: 1) přiblížit osobnost, kterou chápe jako součást svého kraje a šířeji jako součást literární tradice Vysočiny, 2) představit Annu Pammrovou jako člověka, který před sto lety předjímal aktuální problémy naší současnosti a pokoušel se dát vlastní návod na jejich řešení.

Své téma si Urbánková rozvrhuje do osmi kapitol: vstupní kapitola a závěr jsou osobním vyznáním lásky k tématu prostřednictvím přírodnělyrického líčení kraje Březiny a Pammrové. Tři kapitoly rozebírají, vždy na základě korespondence, Pammrové vztahy s Březinou (autorka jejich proslulou korespondenci pojmenovává jako „román v dopisech“, v podstatě však rekapituluje